

Egy formális cselekvésemélet vázlata

Syi

i@syi.hu

June 28, 2012

Contents

Előszó	1
1 Logikai, módszertani alapok	3
1.1 Logika	3
1.1.1 Relációelmélet	5
1.1.2 Propozicionális logika	6
1.1.3 Predikátumlogika	16
1.1.4 Magasabbrendű logika	17
1.1.5 Kategóriális logika	17
1.1.6 Modális logika	20
1.1.7 Deontikus logika	20
1.1.8 Doxasztikus logika	20
1.2 Érvényesség	20
1.3 Játékelmélet	20
2 Beállítódás	21
2.1 Fiske relációs elmélete	21
2.2 Motiváció	21
2.2.1 Racionalitás	22
2.2.2 Érzelem	22
2.2.3 Habitus	22
2.3 Egoizmus-altruizmus	22
2.3.1 Egoizmus	22
2.3.2 Altruizmus	22
2.4 Méltányosságelméletek	23
2.5 Társadalmi kapcsolat	23
3 Intenció	25
3.1 Vágy	25
3.2 Érték	25
3.3 Preferencia	25
3.3.1 Preferencialogika	26
3.3.2 Archimédeszi preferencia	26
3.3.3 Lexikografikus preferencia	26
3.4 Akarat	26
3.5 Választás, döntés	26
3.6 Értelem, tudat	26

3.6.1	Közös tudat	26
4	Társadalmi cselekvés	27
4.1	Cselekvés	27
4.1.1	Szent Anzelm cselekvéstipológiája	27
4.1.2	Tevés és tartózkodás	28
4.1.3	Magasabbrendű cselekvés	29
4.2	Cselekvő	29
4.2.1	stit-elmélet	29
4.2.2	program-elmélet	29
4.2.3	Davidson	29
5	Harcon alapuló társadalmi kapcsolat	31
5.1	Érdek	31
5.2	Hatalom	31
6	Békés érdekevezérelt társadalmi kapcsolat	33
6.1	Strukturális kényszerek: játékelmélet	33
6.2	Alapjátékok	33
6.3	Alapjátékok kiterjesztése	33
6.4	Ismételt játékok: reciprocitáselméletek	33
6.5	Koordinációs problémák, közös tudás	33
6.6	Kollektív cselekvés, kollektív döntés	34
6.7	Koalícióelmélet	34
7	Társadalmi pozíció	35
7.1	Impersonális deontika	35
7.2	Pozíciók: jogosultságok és kötelezettségek	35
7.2.1	Hohfeld	35
7.2.2	Kanger-Lindahl	37
7.2.3	post Kanger-Lindahl	38
7.3	Szabadság	38
7.4	Társadalmi szerep	38
8	Norma	39
8.1	Legitimitás	39
8.2	Játékelméleti magyarázat a normák keletkezésére	39
8.3	Normatipologizálás	39
8.3.1	Jog vs. konvenció vs. erkölcs	39
8.3.2	Elsőrendű vs. magasabbrendű norma	40
8.3.3	Deontikus modalitás szerint	40
8.3.4	Norma a tartalom/játékosztályok szerint	40
8.3.5	Autonóm vs. heteronóm norma	40
8.3.6	Feltételes vs. feltétel nélküli norma	40
8.4	Rítus, narratíva	41

9	Normavezérelt társadalmi kapcsolat	43
9.1	Uralom	43
9.2	Hatalom és uralom viszonya	43
9.3	Szervezet	43

Előszó

A cselekvéstudomány a társadalmi cselekvések leírásával, megértésével foglalkozik. Ebben a minőségében – definíció szerint – a módszertani individualizmus talaján áll. A cselekvéstudomány fogalmát azonban lehet szűkebb és tágabb értelemben használni. Szűkebb értelemben véve beszélhetünk azokról a modellekről, amelyek azt a kérdést próbálják megválaszolni, hogy mikor tekinthető valami cselekvésnek. A fogalom tágabb értelemben minden olyan szempontot és problémát ide sorolhatunk, amely a társadalmi cselekvések szabályszerűségeinek jobb megértéséhez segíthet minket. Ebben a könyvben a cselekvéstudomány fogalmának kiterjesztett jelentését fogadom el, de szentelek egy külön fejezetet a szűkebb értelmezésnek is.

Chapter 1

Logikai, módszertani alapok

"Mélységesen téveteg közhely, amelyet minden jegyzetfüzet és igen kitűnő emberek is szakadatlanul ismételnének, arról prédikálva, fejlesszék ki azt a szokást, hogy tudatosan gondolják el azt, amit tesznek. Ennek pontosan az ellenkezője az igaz. A civilizáció azáltal halad előre, hogy gyarapítja ama fontos műveletek számát, amelyek végrehajthatók a róluk való gondolkodás nélkül. A gondolkodási műveletek a csaták lovasrohamaihoz hasonlítanak – számuk szigorúan korlátozott, megkívánják a friss lovakat, és csak a döntő pillanatokban vethetők be." (Whitehead, An Introduction to Mathematics, 61.o.)

Ebben a fejezetben röviden bemutatom, értelmezem azokat a módszertani, logikai fogalmakat és elméleteket, amelyeket használni kívánok a későbbiekben. Nem az a célom ezzel a fejezettel, hogy kimerítő és minden szempontból megalapozott logikai ismereteket adjak át az olvasónak. Csak azt szeretném, hogy egyfelől a könyvem gondolatmenete kellő mértékben megalapozott legyen, másfelől akik birtokában vannak az itt használt logikai apparátusoknak, azok tudják kötni ezeket a fogalmakat az általuk már ismert szerzőkhöz, diszciplinákhoz, akik számára pedig mindezek újdonságot jelentenek, azok tudják, hová kell fordulniuk, ha mélyebb tudásra vágynak.¹

A logika konzisztens, egyértelmű, takarékos-gazdaságosság, de nem minden áron! következtetési szabályok újrahasznosítás, a rokonsági fogalmak több száz fogalmas rendszerté kifejezhetnének 5-6 alapfogalom segítségével, de ez befogadhatatlan lenne

1.1 Logika

A logika egyfelől egy nagy hagyományokkal bíró, önálló tudományág. Ebben a minőségében behatárolható, közös vizsgálati tárggyal, sajátos elemzési szempontokkal, módszerekkel rendelkezik. Másfelől logikának mondhatunk minden formális nyelven kifejezett elméletet is. A kommunikálni kívánt fogalmakat az adott nyelvnek megfelelő terminusok (nevek és predikátumok) segítségével fejezzük ki, ezek révén kijelentéseket (mondatokat, formulákat) képzünk, melyekhez aztán igazságértékeket rendelhetünk. Mindeközben figyelembe vesszük a nyelvhez kapcsolható szintaktikai szabályok összességét, és mindezt

¹A logika iránt érdeklődő olvasóknak magyar nyelven Ruzsa Imre könyveit ajánlom, például ezt: [39]

pedig azért csináljuk, hogy a terminusainkkal, mondatainkkal szemantikalag (tehát jelentésüket tekintve) is megfelelő üzeneteket hozhassunk létre. Ebben az értelemben sokféle logikát hozhatunk létre, melyeket aztán különféle szempontok alapján természetesen tipizálhatunk, ezáltal "korlátozhatjuk" a használatba vehető logikák számosságát.

Minden logika számára fontos a logikai kalkulus (röviden: kalkulus) fogalma. A kalkulus azon univerzális szabályok (kijelentések, formulák, tételek) összefüggő rendszere, amelyek mindig igaznak bizonyulnak, bármilyen, az adott logikai nyelvhez tartozó kijelentést (formulát), predikátumot vagy nevet helyettesítünk beléjük. A kalkulus tehát egy axiómarendszer, amely az adott logikai nyelv lehetséges formulái közül részben azokat a logikai igazságokat írja le, amelyek tautológiák (mindig igazak), részben azokat a szabályokat adja meg, amelyek segítségével további formulákat lehet levezetni az adott nyelven. E kettősséggel voltaképpen azt ígéri minden logika, hogy a kalkulussokra támaszkodva minden további állítást, formulát ki lehet fejezni (le lehet vezetni), ami másképp szólva azt jelenti, hogy ami az az adott nyelven "elmondható", kifejezhető, az elmondható, kifejezhető csak a kalkulusba tartozó axiómák használatával – legfeljebb nagyon bonyolult, nagyon hosszú kijelentések, formulák megfogalmazására lehet szükség. Mivel azonban ez a bonyolultság megnehezíti a nyelv – emberek általi – használatát, ezért az adott nyelven nemcsak lehet, de kívánatos is új és új formulák, terminusok bevezetése, ami logikai értelemben redundáns, praktikus szempontból viszont gazdaságos. Hogy egy konkrét köznapi példával éljek: hívkozhatnánk valakire úgy is, mint az 'apám apjának az apjának az apja', illetve mint az 'ükapám', mindkétszer ugyanarra a személyre mutathatnánk rá (tekintsünk most el az apai és anyai vonal különbségétől). Ha az első megoldást választom, akkor hosszabban kell beszélnem és nehezebben lehet befogadni az üzenetet, viszont ezen a nyelven nem kell új terminust bevezetnem, megtanulnom és megtanítanom. A második megoldás gyorsabb és könnyebben folytatható kommunikációt kínál, aminek az az ára, hogy új terminust kell a nyelvbe felvenni. Ennek az a hátránya, hogy az ember számára nyilván korlátos a befogadható terminusok száma.

Minden logika fontos tulajdonsága a logika kifejező- vagy leíróereje

Tehát a következtető rendszer használhatóságát felülről korlátozza a használt ontológia nyelv kifejezőereje, azaz hogy a nyelven mennyire komplex összefüggések írhatóak le. Azonban minél nagyobb egy nyelv kifejezőereje, annál szűkebb az olyan kérdések köre, melyre (matematikailag) egyáltalán lehetséges a válaszadás. Így találni kell egy egészséges egyensúlyt, melynél már kellően bonyolult összefüggéseket le tudunk írni, ugyanakkor a kérdések megválaszolhatósága még nem reménytelen.

bonyolultsága, számíthatósága, eldönthetőség, átláthatóság

pontosság, finomság, granularitás, általánosság, specifikusság

Az általam használni kívánt logikák egymásra épülését két szempont figyelembe vételével lehet kifejezni. Figyelni lehet arra, hogy i) hanyadrendű logikáról van szó, illetve ii) extenzionális vagy intenzionális logikát vizsgálunk-e [39].

Az extenzionális logikákat úgy veszem sorba, hogy kezdem a nulladrendű propozicionális logikával, majd áttérek az elsőrendű predikátumlogikára, valamint az utóbbi alá sorolható kategoriális logika néhány kérdésére, végül röviden kifejtem, hogy hogyan lehet definálni a másodrendű (magasabbrendű) logikákat, és miért fontos figyelembe venni azt, hogy magasabbrendű logikákról (és fogalmakról) van-e szó. Az intenzionális logikák közül csak a modális logikát veszem elő, azt is csak azért és olyan mélységben tárgyalom, hogy érthetővé tudjam tenni azt, miért van szükségünk a deontikus logikára a társadalmi

cselekvések vizsgálata során.

szemantika, ontológia MEO hivatkozások a formális nyelven reprezentált fogalmakkal fejezem ki a fogalom jelentését (azzal, hogy megmutatom az új, épp' definiálandó fogalom helyét a már létező fogalmi modell struktúrájában) A fogalom jelentését így nem valamely kiválasztott természetes nyelven határozom meg. Ez lehetővé teszi azt, hogy

1.1.1 Relációelmélet

A formális nyelvek által definiált fogalmak mindig valamilyen struktúrát alkotnak, a struktúrák vázát pedig mindig az adott nyelven kifejezett relációk adják. Bármilyen relációs struktúrát építünk is fel, minden szükség van arra, hogy a relációkat magukat is jellemezni tudjuk.

metarelációk, relációtulajdonságok, relációkalkulus

Lehetne kibontani egy extenzionális relációelméletet, amely a relációk tulajdonságait, a leggyakrabban használt – elemi és összetett – relációtípusokat, a relációk közti függvényeket és műveletek, illetve azok tulajdonságait, valamint a mindezekből felépíthető elemi struktúrákat, kalkulusokat mutatná be. Ezt más helyütt megtettem, itt csak hivatkozom rá.

Metarelációk

abductive conductive inductive deductive reductive retroductive subversion anteversion introversion conversion inversion obversion (átalakítás: az ítélet minősége megváltozik: a predikátum tagadása) retroflexion retrospective retrograde retroversion retrodiction (making a prediction about the past) postdiction prediction contradiction contraposition transposition transformation reformation deformation information

KONVERZIÓ

implikációs konverzió vs. kategoriális konverzió

A későbbi tárgyalandó társadalomtudományi elméletekben gyakran előkerül két fontos metarelációtípus, az inverzió és a konverzió fogalma.

kategoriális logikában:

'ha A , akkor B ' állítás konverze: 'ha B , akkor A '

meta-relációelméletben:

$R(x,y)$ konverze: $R(y,x)$

Robert Audi, ed. (1999), The Cambridge Dictionary of Philosophy, 2nd ed., Cambridge University Press: "converse". bookfi.org

INVERZIÓ

'ha A , akkor B ' állítás inverze: 'ha $\neg A$, akkor $\neg B$ '

inverzió logikailag megegyezik a konverzióval (egymás kontraponáltjai)

KONTRAPOZÍCIÓ

‘ha A , akkor B ’ állítás kontrapozíciója: ‘ha $\neg B$, akkor $\neg A$ ’

kontrapozíció a konverzió inverze, illetve az inverzió konverze

ha kondicionális igaz, akkor a kontrapozíció is igaz (és fordítva)

ha a konverz igaz, akkor az inverz is igaz (és fordítva)

szinonima: transposition

esetleg: implikációs kontrapozíció (szembeállítva a kategoriális kontrapozícióval)

KOMPLEMENTARITÁS

komplementaritás, tagadás

halmazelméletileg a komplementaritás fogalma a tagadás műveletéhez köthető. Van azonban egy másik értelmezési lehetőség is. Valóban?

REIFIKÁCIÓ

a relációfogalmak relátumosítása

mi az, amikor a logikai négyszög elemei közötti kapcsolatot jellemzi (kontadiktórius, kontrárius stb.)

1.1.2 Propozicionális logika

A kijelentéslogika szinonímája a propozicionális logikának.

nulladrendű extenzionális logika

kijelentések, mondatok, asszerciók, propozíciók, állítások, ítéletek (affirmációk): ezek mind szinonimák

A kijelentéslogika a mondatokba foglalt elemi állítások egymáshoz fűzésének lehetőségeit, szabályait vizsgálja. Ebből következően a kijelentések belsejével, összetevőivel nem foglalkozik.

Alapkalkulus

rules of inference

szabályok a tagadásra szabályok a kondicionálisra szabályok a konjunkcióra szabályok a diszjunkcióra szabályok a bikondicionálisra

PC Propositional Calculus kijelentéskalkulus

conjunction elimination zárt

conjunction introduction

Alapműveletek

Ha a kijelentéslogikában igazából csak azt vizsgálhatjuk, hogy milyen módon lehet összekapcsolni a kijelentéseket, és ezekben az összekapcsolásokban milyen szabályszerűségeket találhatunk, akkor kiemelt kérdés, hogy hányféleképpen és hogyan kapcsolhatjuk össze a kijelentéseket egymással.

16 logikai művelet (funktor, junktor, logikai kapcsoló, logikai konnektívum) kijelentések között

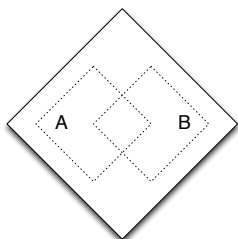
azokat a operandus vagy összetevőket

egy táblázatban bemutatom azokat a logikai jeleket, amelyeket valamilyen formális logikai nyelvben elterjedt módon használnak, azokat a – magyar – természetes nyelvű szavakat, kifejezéseket, amelyeket valamilyen elméletben elterjedt módon használnak, megmutatom az adott művelet ellentétét, valamint a műveletet leíró néhány formulát.

Minden művelet esetében igazm hogy a különböző logikai nyelveken olykor más műveleti jeleket alkalmaztak, ezért még itt is, a formális nyelvek világában is létezik a szinonimitás jelensége (sőt, a homonimitás is megfigyelhető, mert elő-előfordul, hogy ugyanazokat a logikai jelekkel más műveleteket reprezentálnak). Még gyakoribb azonban a szinonimitás (és homonimitás) előfordulása a formális elméleteket körbevevő, azokat interpretáló természetes nyelvek területén (főként, ha ide soroljuk a különböző természetes nyelvek által használt terminusrétegeket is). A különböző kontextusokban kitermelődő alternatívitás, illetve stilisztikai kényszerek miatt igencsak kiterjedt szinonimitással (homonimitással) kell együtt élnünk.

terminológiai körbevezetés

ELLENTMONDÁS

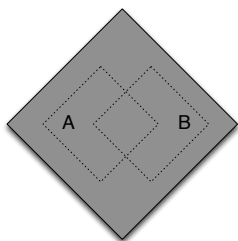

A	B	\perp
1	1	0
1	0	0
0	1	0
0	0	0

jelei: \perp
 nevei: kontradikció, sosem igaz
 ellentéte: tautológia
 formulái: $(A \wedge \neg A) \wedge (B \wedge \neg B)$

Az ellentmondás művelete egyfajta konzisztenciát biztosít a kijelentéseinknek abban az értelemben, hogy létével jelzi és kizárja az egymás tagadásának minősíthető kijelentések együttes fennállását. Mondhatjuk azt is, hogy ‘Esik az eső.’ és azt is, hogy ‘Nem esik az eső.’, de ha a kettőt egyszerre állítjuk, akkor ellentmondáshoz jutunk. Az ellentmondás művelete mint két – egymást tagadó – állítás összekapcsolása sosem lehet igaz.

TAUTOLÓGIA

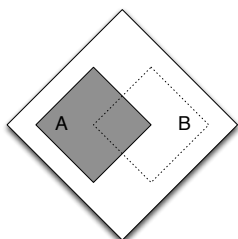

A	B	\top
1	1	1
1	0	1
0	1	1
0	0	1

jelei: \top, \models
 nevei: mindig igaz
 ellentéte: ellentmondás
 formulái: $(A \vee \neg A) \wedge (B \vee \neg B)$

A tautológia az a művelet, amely úgy kapcsol össze két állítást, hogy azok együttese mindig igaz legyen. Ebben a minőségében a kontradikció ellentéte. Ha azt mondom, ‘Esik az eső vagy nem esik az eső.’, akkor ez mindképpen igaz. Persze, kérdés, hogy mi az értelme vagy inkább mi a haszna az ilyen műveletnek. A példamondat alapján nem igazán érezni, pedig igenis nagy jelentősége van a tautológiáknak: a logikai következtetési szabályaink nagy részét ezek adják.

BAL-PROJEKCIÓ

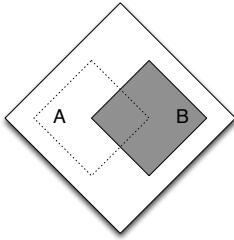

A	B	$A \triangleleft B$
1	1	1
1	0	1
0	1	0
0	0	0

jelei: \triangleleft
 nevei: állítás, affirmáció, asszerció
 ellentéte: nem-balprojekció
 formulái: A

Ritkán szokták a projekció műveletét ebben a kontextusban használni, helyette valamelyik operandus mint állítás tételezését alkalmazzák – miközben ezt a tételezést unáris műveletként értelmezik. Ez természetesen sok szempontból elfogadható, azonban bináris műveletek teljeskörű bemutatásakor jobbnak tartom azt a megoldást, amikor nem emelünk be unáris műveleteket az elemzésünkbe, csak bináris műveletekkel foglalkozunk. A projekció az a művelet, amely két operandus közül kiemeli az egyiket úgy, hogy a művelet igazságértékei minden ponton megegyeznek a kiemelt állítás igazságértékeivel. Ez természetesen azt is jelenti, hogy a másik operandust ilyenkor nem vesszük figyelembe, úgy tételezzük, mintha nem is létezne, nem is állítanánk. Amennyiben a bal oldali állítást projektáljuk, akkor bal-projekcióról beszélünk. Ez tartalmilag megegyezik a bal oldali propozíció tételezésével. Sem a projekcióra, sem az állítás mint unáris művelet tételezésére nem szoktak önálló logikai jelet alkalmazni, bár vannak kivételek: Frege ítéletvonala rá a példa.

JOBB-PROJEKCIÓ

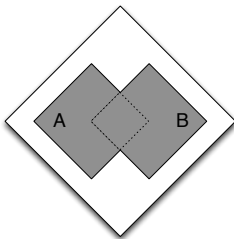

A	B	$A \triangleright B$
1	1	1
1	0	0
0	1	1
0	0	0

jelei: \triangleright
 nevei: állítás, affirmáció, asszerció
 ellentéte: nem-jobbprojekció
 formulái: B

A jobb-projekció csak annyiban tér el a bal-projekciótól, hogy a két lehetséges állítás közül a másikat, a "jobboldalit" emeli ki, vagyis A és B közül B -t tételezi, míg A "állításától" eltekint.

DISZJUNKCIÓ

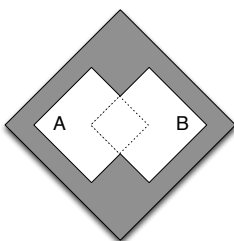

A	B	$A \vee B$
1	1	1
1	0	1
0	1	1
0	0	0

jelei: \vee, \vee
 nevei: OR, vagy, alternáció, megengedő
 vagy, inkluzív diszjunkció
 ellentéte: konnegáció
 formulái: $A \vee B$

gyenge művelet, két állítást úgy kapcsolok össze, hogy

KONNEGÁCIÓ

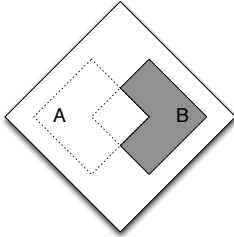
A	B	$A \downarrow B$
1	1	0
1	0	0
0	1	0
0	0	1

jelei: $\downarrow, \nabla, \parallel$
 nevei: sem-sem, NOR, not OR, Webb-
 művelet, egyesített tagadás
 ellentéte: konjunkció
 formulái: $\neg A \wedge \neg B$

A konnegáció a diszjunkció tagadása. Ha a hétköznapi nyelvben is használatos 'sem-sem' formulát nézzük ('Sem utódja, sem boldog őse.'), ezen az alakon látszik csak igazán, hogy ez a művelet "közel áll" az ellentmondáshoz, hiszen igazságtáblázataik csak egyetlen esetben térnek el egymástól: amikor mindkét operandus hamis, akkor a konnegáció igaz, míg a kontradikció hamis. Ez egyfajta szimmetricitást kölcsönöz a műveletnek, amit a kommutativitás tételezésével fejezhetünk ki. Az ellentmondáshoz való "közelséget" azonban

kicsit látszólagos. Abban az értelemben legalábbis, hogy a művelet két összetevőjének együttes hamissága a logikai univerzum jóval nagyobb részét fedi le, mint az összes többi opció.

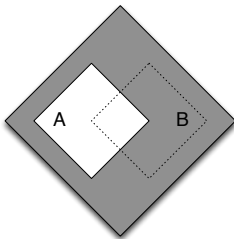
RETROSZUBTRAKCIÓ

A	B	$A \nrightarrow B$
1	1	0
1	0	0
0	1	1
0	0	0

jelei: $\nrightarrow, \not\rightarrow$
 nevei: konverz szubtrakció, konverz nem-implikáció
 ellentéte: retrokondicionális
 formulái: $\neg A \wedge B$

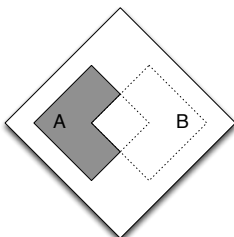
NEM-BALPROJEKCIÓ

A	B	$\neg A$
1	1	0
1	0	0
0	1	1
0	0	1

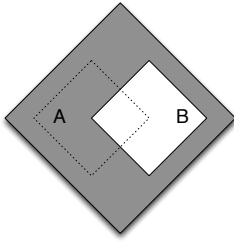
jelei: \neg, \sim
 nevei: tagadás, negáció, logikai komplementum
 ellentéte: bal-projekció
 formulái: $A \vee \neg B$

SZUBTRAKCIÓ

A	B	$A \nleftarrow B$
1	1	0
1	0	1
0	1	0
0	0	0

jelei: $\nleftarrow, \not\leftarrow$
 nevei: kivonás, nem-kondicionális, nem-implikáció, abjunkció
 ellentéte: kondicionális
 formulái: $A \vee \neg B$

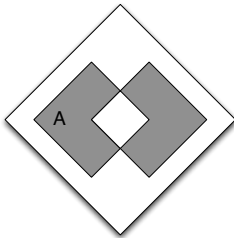

A	B	$\neg B$
1	1	0
1	0	1
0	1	0
0	0	1

jelei: \neg, \sim
 nevei: tagadás, negáció, logikai komplementum
 ellentéte: jobb-projekció
 formulái: $\neg B$

NEM-JOBBPROJEKCIÓ

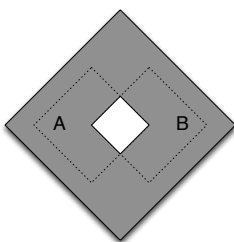
BISZUBTRAKCIÓ

A	B	$A \leftrightarrow B$
1	1	0
1	0	1
0	1	1
0	0	0

jelei: \leftrightarrow, \oplus
 nevei: exkluzív diszjunkció, kizáró diszjunkció, exkluzív OR, XOR, vagy-vagy, kizáró vagy, kontravalencia, antivalencia, kontradiktórius
 ellentéte: bikondicionális
 formulái: $\neg(A \leftrightarrow B)$

EXKLÚZIÓ

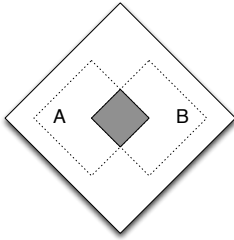

A	B	$A \uparrow B$
1	1	0
1	0	1
0	1	1
0	0	1

jelei: $\uparrow, |, \parallel$
 nevei: kizárás, NAND, not AND, nem-és, Sheffer-művelet, vagylagos tagadás, alternatív tagadás, kontrárius
 ellentéte: konjunkció
 formulái: $\neg A \vee \neg B$

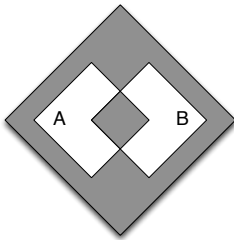
KONJUNKCIÓ

BIKONDITIONÁLIS

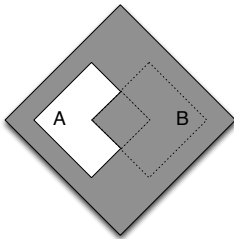
A	B	$A \wedge B$
1	1	1
1	0	0
0	1	0
0	0	0

jelei: $\wedge, \&$
 nevei: AND, és
 ellentéte: exklúzió
 formulái: $A \wedge B$

A	B	$A \leftrightarrow B$
1	1	1
1	0	0
0	1	0
0	0	1

jelei: $\leftrightarrow, \Leftrightarrow, \equiv$
 nevei: ekvivalencia, materiális ekvivalencia, biimplikáció, XNOR, akkor és csak akkor, csakkor, iff
 ellentéte: szubtrakció
 formulái: $(\neg A \vee B) \wedge (A \vee \neg B)$

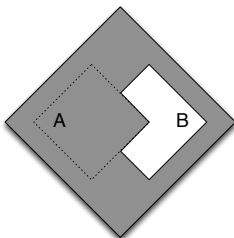

A	B	$A \rightarrow B$
1	1	1
1	0	0
0	1	1
0	0	1

jelei: $\rightarrow, \supset, \Rightarrow$
 nevei: implikáció, materiális implikáció, ha, akkor, szubaltern
 ellentéte: szubtrakció
 formulái: $\neg A \vee B$

KONDITIONÁLIS

RETROKONDITIONÁLIS

A	B	$A \leftarrow B$
1	1	1
1	0	1
0	1	0
0	0	1

jelei: $\leftarrow, \subset, \Leftarrow$
 nevei: konverz kondicionális, konverz implikáció
 ellentéte: retroszubtrakció
 formulái: $A \vee \neg B$

- (R) ha B, akkor A
- (R) nincs B A nélkül
- (R) A, ha B

Áttekintő táblázat

A 16 logikai műveletet 8 műveletpárra oszthatjuk: mindegyik műveletnek megvan a tagadása, és .

Az igazságtáblázatok alapján további érdekességeket állapíthatunk meg. Nyolc olyan művelet van, amely a két összetevő igazsága esetén igaz, és nyolc olyan, amely ilyenkor hamis. Az egymás tagadásaként tekinthető műveletek igazságértékei olyanok, hogy minden ponton egymás ellentétei. Ez szemléletesen megnyilvánul abban a mintázatban, hogy ahol az egyik művelet igaz, ott a másik hamis.

A műveletek között van négy olyan, amiket szokásos módon nem bináris, hanem unáris műveletként értelmeznek (a kétféle projekció, valamint ezek tagadásai). A projekció művelete szokatlan a hétköznapi gondolkozás számára, hiszen ‘csak’ annyit tesz, hogy kiemeli az egyik állítást a kettő közül (vagy fordítva: eltekint a másiktól). Ilyenkor a művelet igazságértéksora megegyezik a kiemelt operandus igazságértékeivel, ezért szokás mondani erre, hogy itt voltaképp a kiemelt összetevő tételezéséről, állításáról, asszerciójáról van szó. Ehhez képest már nem annyira szokatlan az a megoldás, amikor egy állítás tagadásáról beszélünk,

Ha eltekintünk a tautológia és az ellentmondás műveleteitől, mint amelyek igazságértéke nem függ az operandusok igazságaitól, akkor marad 10 művelet. Ezek közül

ellentétes fogalmak:

Műveletkiküszöbölés

Sheffer-művelet ($|$) definíciója:

$$A | B := \neg(A \wedge B)$$

Webb-művelet ($||$) definíciója:

$$A || B := \neg A \wedge \neg B$$

Mind a Sheffer-, mind a Webb-művelet segítségével kifejezhető minden más mondat-funktor

tagadás:

$$\neg A \Leftrightarrow A | A$$

$$\neg A \Leftrightarrow A || A$$

konjunkció:

$$A \wedge B \Leftrightarrow (A | B) | (A | B)$$

$$A \wedge B \Leftrightarrow (A || A) || (B || B)$$

Következtetési szabályok

logikai ekvivalenciák:

diszjunkció: kommutativitás, asszociativitás, disztributivitás, De Morgan

konjunkció: kommutativitás, asszociativitás, disztributivitás, De Morgan

implikáció kiküszöbölése

elivalencia kiküszöbölése

kontrapozíció

kettős negáció kiküszöbölése

no	művelet	jele	formula	további nevek	11 10 01 00	követk. sz.
lc1)	ellentmondás	\perp	$A \wedge \neg A$	kontradikció, sosem igaz	0 0 0 0	
lc2)	konnegáció	$\downarrow, \nabla, \parallel$	$\neg A \wedge \neg B$	sem-sem, NOR, not OR, Webb-művelet, egyesített tagadás	0 0 0 1	
lc3)	retro-szubtrakció	\nrightarrow	$\neg A \wedge B$	konverz szubtrakció, konverz nem-implikáció	0 0 1 0	
lc4)	nem-balprojekció	\neg, \sim	$\neg A$	tagadás, negáció, logikai komplementum	0 0 1 1	
lc5)	szubtrakció	\leftarrow	$A \wedge \neg B$	kivonás, nem-kondicionális, nem-implikáció, abjunkció	0 1 0 0	
lc6)	nem-jobbprojekció	\neg, \sim	$\neg B$	tagadás, negáció, logikai komplementum	0 1 0 1	
lc7)	biszubtrakció	\leftrightarrow, \oplus	$\neg(A \leftrightarrow B)$	exkluzív diszjunkció, kizáró diszjunkció, exkluzív OR, XOR, vagy-vagy, kizáró vagy, kontravalencia, antivalencia, kontradiktórius	0 1 1 0	
lc8)	exklúzió	$\uparrow, \mid, \parallel$	$\neg A \vee \neg B$	kizárás, NAND, not AND, nem-és, Sheffer-művelet, vagylagos tagadás, alternatív tagadás, kontrárius	0 1 1 1	
lc9)	konjunkció	$\wedge, \&$	$A \wedge B$	AND, és	1 0 0 0	conjunction elimination
lc10)	bikondicionális	$\leftrightarrow, \Leftrightarrow, \equiv$	$A \leftrightarrow B$	ekvivalencia, materiális ekvivalencia, biimplikáció, XNOR, 'akkor és csak akkor', csakkor, iff	1 0 0 1	biconditional elimination
lc11)	jobb-projekció		B	állítás, afirmáció	1 0 1 0	
lc12)	kondicionális	$\rightarrow, \supset, \Rightarrow$	$\neg A \vee B$	implikáció, materiális implikáció, 'ha, akkor', szubaltern	1 0 1 1	conditional elimination
lc13)	bal-projekció		A	állítás, afirmáció	1 1 0 0	
lc14)	retro-kondicionális	$\leftarrow, \subset, \Leftarrow$	$A \vee \neg B$	konverz kondicionális, konverz implikáció	1 1 0 1	
lc15)	diszjunkció	\vee, \vee	$A \vee B$	OR, vagy, alternáció, megengedő vagy, inkluzív diszjunkció	1 1 1 0	disjunction introduction
lc16)	tautológia	\top, \models	$A \vee \neg A$	mindig igaz	1 1 1 1	tautology introduction

operátor	ellentéte
ellentmondás	tautológia
konnegáció	diszjunkció
retroszubtrakció	retrokondicionális
nem-balprojekció	balprojekció
szubtrakció	kondicionális
nem-jobbprojekció	jobb-projekció
biszubtrakció	bikondicionális
exklúzió	konjunkció
konjunkció	exklúzió
bikondicionális	biszubtrakció
jobb-projekció	nem-jobbprojekció
kondicionális	szubtrakció
bal-projekció	nem-balprojekció
retrokondicionális	retroszubtrakció
diszjunkció	konnegáció
tautológia	ellentmondás

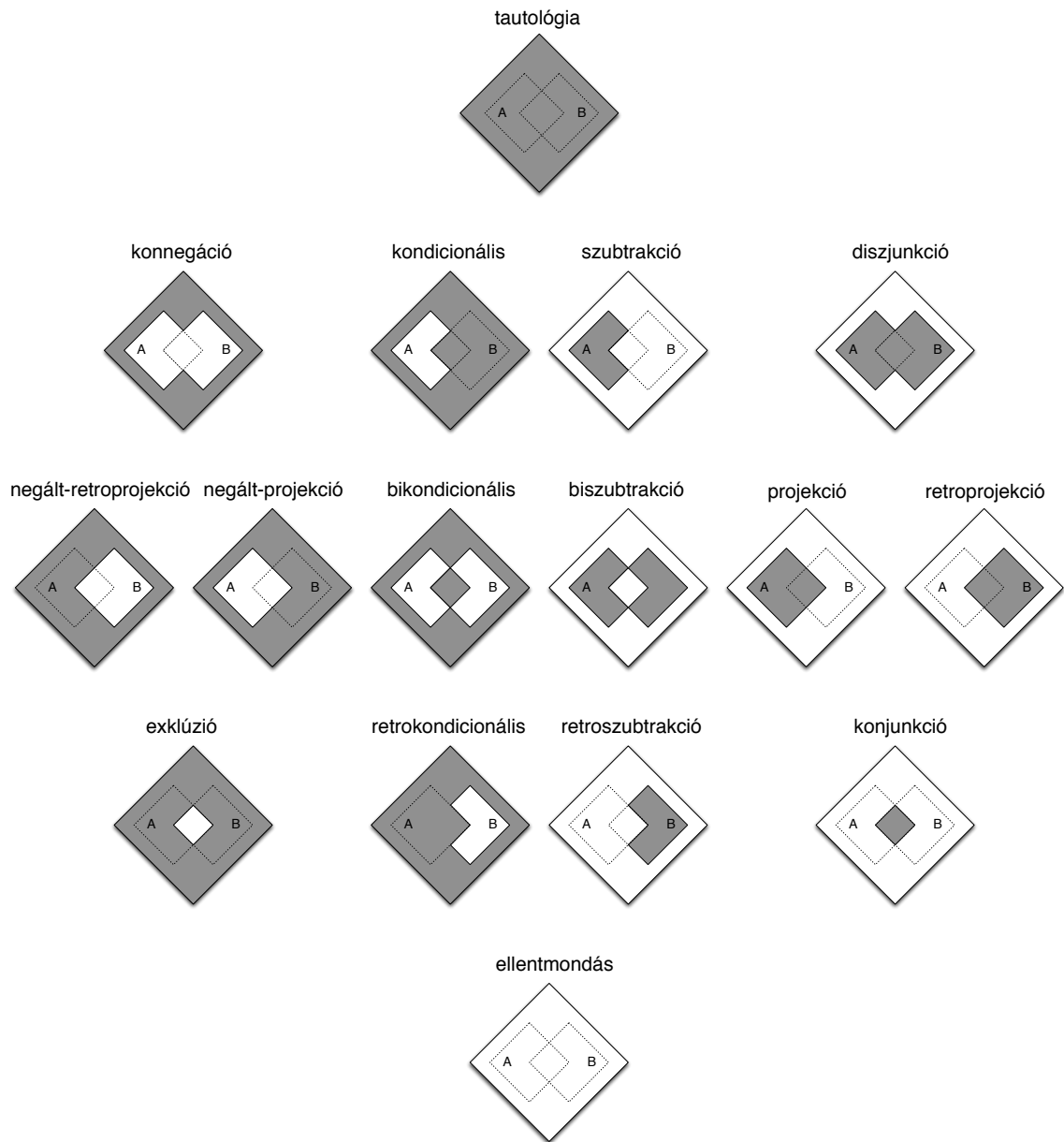

Figure 1.1: logical connectives

p	q	1	2	3
Reductio ad absurdum	negation	introduction	$((A \vdash B) \wedge (A \vdash \neg B)) \vDash \neg A$	
Reductio ad absurdum		related to the law of excluded middle	$((\neg A \vdash B) \wedge (\neg A \vdash \neg B)) \vDash A$	
Noncontradiction involúció	negation double negation	elimination	$((A) \wedge (\neg A)) \vDash B$ $\neg\neg A \vDash A$	
	double negation	introduction	$A \vDash \neg\neg A$	
Deduction theorem	conditional	introduction	$(A \vdash B) \vDash (A \rightarrow B)$	
Modus ponens	conditional	elimination	$((A) \wedge (A \rightarrow B)) \vDash B$	
Modus tollens			$((\neg B) \wedge (A \rightarrow B)) \vDash \neg A$	
Adjunction	conjunction	introduction	$((A) \wedge (B)) \vDash (A \wedge B)$	
Simplification	conjunction	elimination	$(A \wedge B) \vDash A$	
Addition	disjunction	introduction	$A \vDash (A \vee B)$	
Case analysis			$((A \vee B) \wedge (\neg A)) \vDash B$	
Disjunctive syllogism	biconditional introduction		$((A \rightarrow B) \wedge (B \rightarrow A)) \vDash (A \leftrightarrow B)$	
	biconditional elimination		$(A \leftrightarrow B) \wedge A \vDash B$	
	tautology	introduction	$\vDash \top$	

1.1.3 Predikátumlogika

A propozicionális logika a kijelentések, a mondatok szintjén keresi a szabályszerűségeket. A mondat ilyenkor bonthatatlan egészlet alkot, ezért van az, hogy az elemzés fókuszja a mondatok közti műveletek vizsgálatára irányul. A logikai apparátus leíróerejét úgy lehet növelni, ha a logikai elemzés hatókörét kiterjesztjük úgy, hogy "felbontjuk" a mondatot, és megengedjük a kijelentések, mondatok összetevőinek vizsgálatát. Ezen a szinten egy mondat egy szubjektumra és egy predikátumra bontható fel. A szubjektumot egy vagy több névvel ragadhatjuk meg, és ezek a nevek a predikátumok bemeneteinek számítanak. A szubjektum és predikátum fogalmaival már a kijelentések belső struktúrájára utalhatunk, amivel új lehetőség adódik a logika számára. Ezzel foglalkozik a predikátumlogika.

SZUBJEKTUM

Ez a szubjektum foglalom egy logikai szubjektumot fejez ki, ami a kijelentéseink szerkezetén belül elkülöníthető "szerepre" utal.

Jele: S

PREDIKÁTUM

név	jel	latin mondat	magyar mondat	formula
universal affirmative	A	Omne S est P.	Minden S [van] P.	$\forall s \in S : P(s)$
universal negative	I	Nullum S est P.	Egyetlen S sem P.	$\forall s \in S : \neg P(s)$
particular affirmative	E	Quoddam S est P.	Néhány S [van] P.	$\exists s \in S : P(s)$
particular negative	O	Quoddam S non est P.	Néhány S nem P.	$\exists s \in S : \neg P(s)$

Jele: P

Az absztrakció érdekében az individuumokat jelző konkrét nevek helyett alkalmazhatunk változókat, kvantorok, kvantifikáció

VÁLTOZÓ

Jele: x,y

EGISZTENCIÁLIS KVANTOR

Jele: \exists

UNIVERZÁLIS KVANTOR

Jele: \forall

1.1.4 Magasabbrendű logika

Miután a logika modelljébe bevezetjük a kvantorokat

Nem véletlenül nevezik a kijelentéslogikát nulladrendű extenzionális logikának, a predikátumlogikát pedig elsőrendű logikának [39].

1.1.5 Kategoriális logika

kategorikus ítéletek

Logikai négyszög

Apuleius négyszöge vagy logikai négyszög, logikai négyzet ellnetétek négyszöge (square of opposition) Boetius-féle négyzet

ezt a deontikus és cselekvéslogikai részben gyakran használjuk

– kontradiktórius (ellentmondó)

kapcsolat	formula1	művelet	formula2
szubkontrárius	$\neg(\neg A \wedge \neg B)$	diszjunkció	$(A \vee B)$
kontradiktórius		biszubtrakció	
kontrárius		exklúzió	
szubaltern		implikáció vagy az inverze	

- kontrárius (ellentétes)
- szubkontrárius (alárendelt ellentétes)
- szubaltern (alárendelt)

A logikai négyszög elemei közti kapcsolatokat a modern logika revízió alá vette, és az üres kijelentések miatt felülbírálták az ókor óta hangoztatott téziseket. üres osztály

Ezt a kritikát elfogadva megtarthatónak vélem a régi állításokat azon az áron, hogy a modellbe be kell emelni azokat a kivételeket, amelyek hiányában már teljesnek mondható állítások tehetők.

A logikai négyszög modern újraértelmezéséhez tartozik még az a fejlemény is, hogy a négyszögben ábrázolt fogalmi struktúrát kiterjesztették hat elemű modellre, amikortól fogva logikai hatszögről lehetett beszélni.

hivatkozás: Augustin Sesmat and Robert Blanché

Közvetlen következtetések

a közvetlen következtetés egyetlen állításból levonható következtetés

immediate inference is an inference which can be made from only one statement

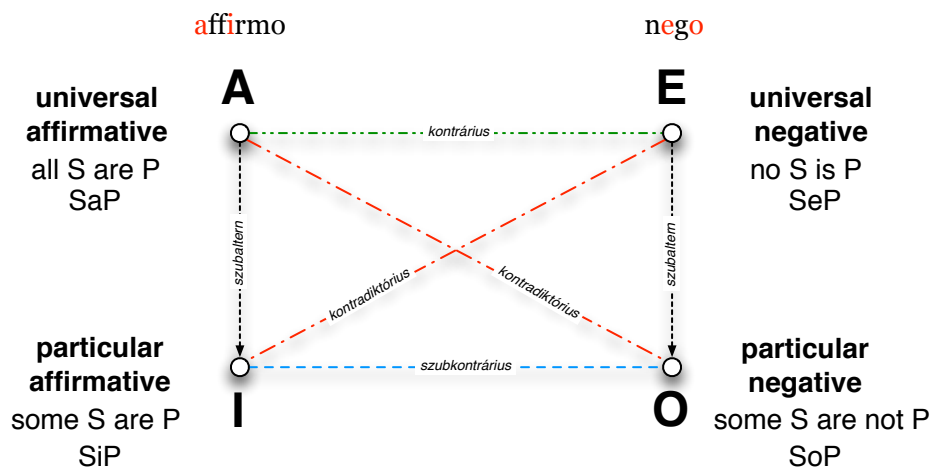

Figure 1.2: logikai négyszög

premissza	obverzió	részleges kontrapozíció konverzió	teljes kontrapozíció obverzió
SaP	$Se\neg P$	$\neg PeS$	$\neg Pa\neg S$
SeP	$Sa\neg P$	$\neg PiS$	$\neg Po\neg S$
SiP	$So\neg P$		
SoP	$Si\neg P$	$\neg PiS$	$\neg Po\neg S$

átalakítás

A statement, "All S are P.", one can make the immediate inference that "No S are non-P"

E statement, "No S are P.", one can make the immediate inference that "All S are non-P"

I statement, "Some S are P.", one can make the immediate inference that "Some S are not non-P"

O statement, "Some S are not P.", one can make the immediate inference that "Some S are non-P"

KONVERZIÓ

konverzió (megfordítás)

A kijelentésben felcseréljük a szubjektumot és a predikátumot.

Már volt definiálva, de akkor más volt az értelmezési tartománya: itt nem proposíciók közti műveletre érvényes, hanem kategoriális proposíciókra irányul

Given a type E statement, from the traditional square of opposition, "No S are P.", one can make the immediate inference that "No P are S"

Given a type I statement, "Some S are P.", one can make the immediate inference that "Some P are S"

KONTRAPOZÍCIÓ

kontrapozíció ()

A statement, "All S are P.", one can make the immediate inference that "All non-P are non-S"

O statement, "Some S are not P.", one can make the immediate inference that "Some non-P are not non-S"

RÉSZLEGES KONTRAPOZÍCIÓ

= átalakítás + megfordítás

Minden bogár rovar.

TELJES KONTRAPOZÍCIÓ

= átalakítás + megfordítás + átalakítás

1.1.6 Modális logika

A társadalmi cselekvés modelljének felépítése során több alkalommal is szükségünk lesz olyan logikák alkalmazására, amelyek a deontikus logika területéhez sorolhatók, ezért szükségnek tartom bemutatni, hogy mi jelent a modális logika fogalma, de azt még fontosabbnak tartom megindokolni, hogy miért van szükségünk erre az ismeretterületre. Azt kell ugyanis látni és érteni, hogy már a cselekvés fogalmának értelmezéséhez is szükségünk van deontikus logikára, amit a modális logika egyik ágaként értelmezhetünk.

1.1.7 Deontikus logika

1.1.8 Doxasztikus logika

Lindström, St. and Wl. Rabinowicz: DDL Unlimited. Dynamic Doxastic Logic for Introspective Agents. In: *Erkenntnis* 51, 1999, p. 353-385.

Linski, L.: On Interpreting Doxastic Logic. In: *The Journal of Philosophy* 65, 1968, p. 500-502.

Segeberg, Kr.: Default Logic as Dynamic Doxastic Logic. In: *Erkenntnis* 51, 1999, p. 333-352.

Wansing, H.: A Reduction of Doxastic Logic to Action Logic. In: *Erkenntnis* 53, 2000, p. 267-283.

1.2 Érvényesség

beszédaktus, Austin, Searle, Habermas, Hare

argumentáció, bizonyítás: áttekintés [32]

"míntha" [17]

érvényesség, jog, kényszerítő erő, követés [22] 152. oldal

1.3 Játékelmélet

Játékelmélet, több részletre szétszedve, többször alkalmazva

Chapter 2

Beállítódás

irányultság

2.1 Fiske relációs elmélete

négyféle mérési skála, négyféle matematikai struktúra:

- ekvivalencia
- lineáris rendezés
- rendezett Ábel-csoport
- archimédeszi rendezett test

2.2 Motiváció

attitűd

belief, attitude

modell	leírás	skála	tendencia
communal sharing (CS)	World is divided into two groups (members or non-members). Non-members are excluded. Members give what they can and take what they need.	nominális skála	módusz
authority ranking (AR)	One's location in a social hierarchy determines one's status and claim on resources	ordinális skála	módusz + medián
equality matching (EM)	Relationship such as collegial or friendship networks in which in-kind or 'tit-for-tat' reciprocity dominates	intervallumskála	módusz + medián + számtani közép
market pricing (MP)	A single utility metric (e.g. money) makes valuation of large number of diverse entities possible	arányiskála	módusz + medián + számtani közép + mértani közép

ekvivalencia	lineáris rendezés	rendezett Ábel-csoport	archimédeszi rendezett test
reflexive	reflexive	linear ordering	ordered Abel group
transitive	transitive	additive identity (0)	multiplicative identity (1)
symmetric	antisymmetric	additive inverse	multiplicative inverse
		associative addition	associative multiplication
		commutative addition	commutative multiplication
		addition is order preserving	multiplication with positive number is order preserving
			addition and multiplication combination is distributive
			archimedean property

Table 2.1: mérési skálák tulajdonságai

értékracionális célracionális érzelmi habituális
McLalen

2.2.1 Racionalitás

racionalitás és cselekvés
[3]

2.2.2 Érzelem

Fiske alapú érzelmtipológia

2.2.3 Habitus

2.3 Egoizmus-altruizmus

Gulyás disszertációjából átvenni irodalmat

2.3.1 Egoizmus

Az egoizmus és altruizmus szembeállításakor sokáig csak az számított érvényes kérdésnek, hogy mikor, miért, hogyan alakul ki az altruizmus. Ebben az értelemben az altruizmus és egoizmus egymás ellentétéként voltak beállítva, elgondolva, holott erről szó sincs. W.D. Hamilton tágította ki először az elemzési fókuszot, amikor vizsgálандónak tartotta a rosszindulat fogalmát.

agresszió, öngresszió Hamilton spite fogalma [26]

S.A. West és A. Gardner [52]

Jhering egoizmus és jog viszonya kapcsán: [24]

Frank W. Marlowe és szerzőtársai [35]

2.3.2 Altruizmus

Hardin: diszkriminatív altruizmus típusai [27]

barátság kategóriája [23]

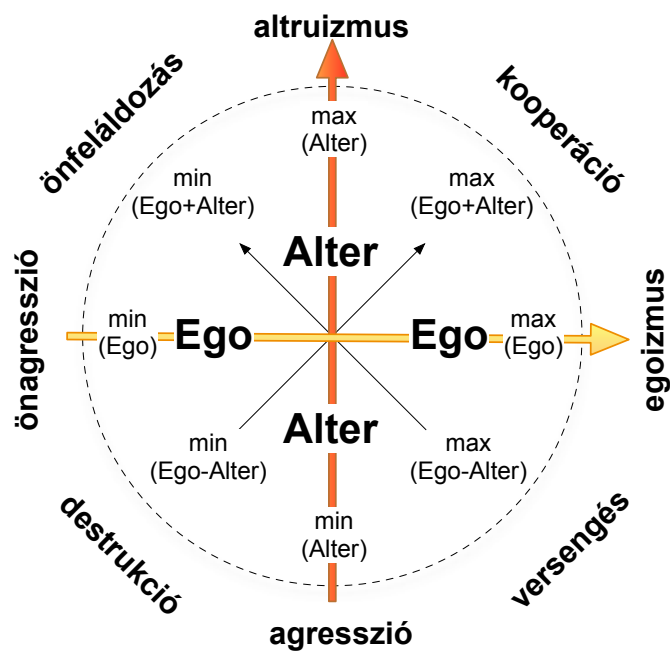

Figure 2.1: altruizmus-egoizmus

2.4 Méltányosságelméletek

erős reciprocitás
 ide csatolni Fiske elméletét
 igazságosság

2.5 Társadalmi kapcsolat

harc vs. együttműködés kooperáció
 ellenfél ellenség társulás közösség

Chapter 3

Intenció

Bratman

PHILOSOPHICAL STUDIES Volume 29, Number 6 (1976), 391-396, DOI: 10.1007/BF00646316
Goldman's account of intentional action Jean Beer Blumenfeld springer

"Normal" Intentional Action Douglas Ehring Philosophy and Phenomenological Research Vol. 46, No. 1 (Sep., 1985), pp. 155-157 <http://www.jstor.org/stable/2107661>

Bentzen intencionalitás logikája [7]

Roderick M. Chisholm [11]

Wayne A. Davis [14]

Ullmann, Tamás (2010): A láthatatlan forma. Sematizmus és intencionalitás. Budapest, L'Harmattan

Dennet intencionalitás koncepciója [20]

3.1 Vágy

magasabbrendű vágyak

Wayne A. Davis [15]

3.2 Érték

David Lewis koncepciója: az érték mint másodrendű vágy

Weber, Cs. Kiss Lajos érték hivatkozása

magyar jogász

Harry Frankfurt, másodlagos vágy, másodlagos akarat

Richard Jeffrey, másodlagos preferencia

3.3 Preferencia

vágy a preferenciareláció reifikátuma????

3.3.1 Preferencialogika

3.3.2 Archimédeszi preferencia

hasznosság

hasznosság modern fogalmát Jennings (1955) dolgozta ki

Jennings, R. (1955): Natural elements of political economy. Longmans, London.
(hivatkozva: Georgescu - Roegen in. International encyclopedia of the social sciences, MacMillan Co. Free Press, New York, 1968)

3.3.3 Lexikografikus preferencia

Fischburn Andréka Hajnal és tsi [1]

példák: A Mastercard 'Felbecsülhetetlen (Priceless)' reklámjaiban magát az – archimédeszi preferenciát reprezentáló – bankkártyát azzal értékelik magasra, hogy a reklámban rámutatnak egy értékre (barátságra, családra, szerelemre, meghitt pillanatra), ami megfizethetetlen, majd a kártyát rögtön emögé pozicionálják. A reklámokat lezáró szlogen is ezt a kettősséget fejezi ki: "Van, amit nem lehet pénzért megvenni. Minden másra ott a MasterCard".

eladó az egész világ

van az a pénz, miért korpás lesz a hajam

3.4 Akarat

elsőrendű akarat, másodrendű akarat

akaratkonfliktus

kényszer

erőszak

Harry Frankfurt az állatok szándékolt cselekvéséről [21]

3.5 Választás, döntés

3.6 Értelem, tudat

szubjektív értelem

tudat

3.6.1 Közös tudat

Chapter 4

Társadalmi cselekvés

Ebben a fejezetben arra a kérdésre szeretnék választ találni, hogy mi a társadalmi cselekvés lényege. Ehhez először a cselekvés fogalmát kell értelmeznünk. Vizsgáljunk meg pár példát, hogy a jelenség mélyén rejlő kérdéseket és problémákat jobban érzékelhessük.

Kiszáradt a fű. Az eső elmosta a nyomokat. Nagyot nőtt ez a Peti gyerek. A betörő ott hagyta az ujjlenyomatát az ajtókilincsen.

4.1 Cselekvés

Bertalan László [8]

Georg Henrik von Wright Norm and Action c. könyvében [47]

K. Segerberg [40]

4.1.1 Szent Anzelm cselekvéstipológiája

Anzelm cselekvésről szóló fejtegetése

S.L. Uckelman [43]

Douglas N. Walton [50], [48], [49]

Howard L. Dazeley és Wolfgang L. Gombocz [16]

Nuel Belnap [4]

Ricoeur [41]

facere = valamivé tesz verifikáció = verus (igaz) + facere (valamivé tesz) = igazzá tesz
inf. impf. act: facere inf. perf. act: facisse inf. inst. act: facturum esse inf. impf.
pass: faci inf. perf. pass: factum esse inf. inst. pass: factum iri

agere - agent

facere - létrehoz, teremt, csinál értelemben agere - általános cselekvés értelemben

act - agere

fact - facere

»dsdsd «

“A latin nyelvben a facere? (= tenni, csinálni) és az agere? (= cselekedni) szavakban a gyakorlati tevékenység két sajátos formája nyer megfogalmazást. A ?csinálni? szó a művészet és a mesterségek gyakorlati tevékenységére utal. A »cselekedni«viszont erkölcsi tevékenységet fejez ki. Aquinói Szent Tamás azonban még egy fontos megállapítást tesz a két tevékenységi terület világos elkülönítésére. Arisztotelész nyomán az

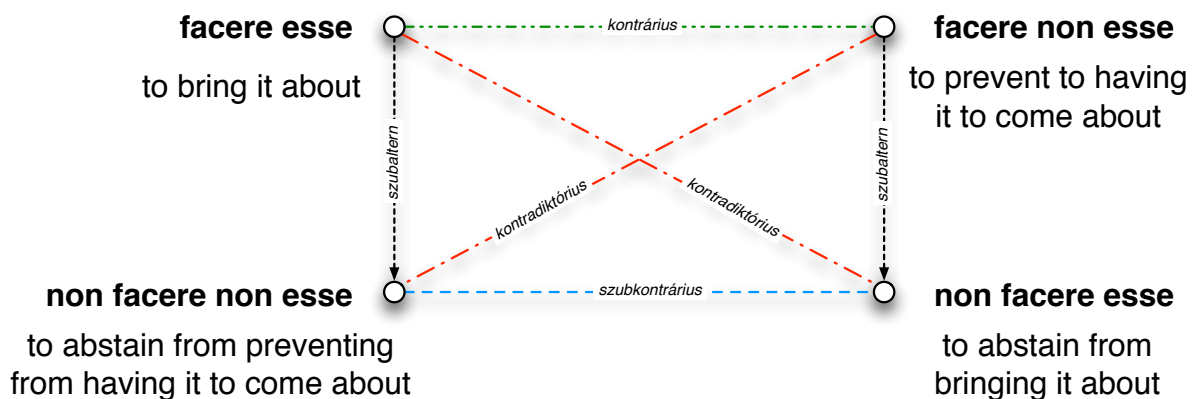

Figure 4.1: cselekvési négyyszög

esztétika számára is jól felhasználhatóan fogalmazza meg, hogy amíg a művészet és a mesterség területén a 'mű' a fontos, addig az erkölcs világában a cselekvő személyen van a hangsúly. Miközben az erkölcsi személy jót tesz másokkal, maga válik jóvá cselekedetei által, éppen mert tevékenysége jó szándékból fakad. Az esztétika világában viszont előfordul, hogy a mű ára esetleg a személy erkölcsi mivoltának lealacsonyodása. A sajátosan emberi cselekedetek jelölésére ajánlható a "személyes cselekedet", amely tudatos és szabad elhatározáson alapuló, tehát szándékos tettet, illetve állásfoglalást jelent, adott helyzetben. Ebben a meghatározásban a tudatosság a cselekvés emberi jellegének lényeges feltétele. Még nagyobb nyomatókat kap azonban a 'szándékos' jelző, mert ha a 'tudatos' teszi a cselekedetet emberivé, a szándékos teszi erkölcsivé. A tudatosság még nem jelent egyben szándékosságot is. Sok minden van magunkban is és a világban is, amiről tudunk, de amit nem akarunk" (Boda, i. m. 48. o.). Boda László (1997): A keresztény erkölcs alapkérdései. Szent József Kiadó, Budapest

4.1.2 Tevés és tartózkodás

sztrájk - nem-cselekvés

Csuang-ce szerint az ember nem képes a sáros, zavaros vizet megtisztítani, de ha békén hagyja, az magától letisztul.

wu wei - taoista, cselekvés nem-cselekvés által

Danto [12]

Bruce Vermazen négyféle negatív cselekvést különít el [45]

a negatív cselekvés pozitív cselekvéspár segítségével értelmezhető (100-102.o.)

"... resisting and displacement refrainings will count as acts in the same sense as positive acts, and simple and disobedient refrainings will require a separate account, one that does not require that they be events." [45] 104.o.

a negatív cselekvés vagy a "nem-cselekvés" az intenció fogalmával határozható meg a "nem cselekvéshez" képest.

a cselekvés, a nem-cselekvés fogalmához kell az intenció, tehát a könyvben előbbre kell venni

4.1.3 Magasabbrendű cselekvés

4.2 Cselekvő

ágentivitas

Frankfurt: concept of a person

4.2.1 stit-elmélet

cselekvés, döntés

He could have chosen to do otherwise, Chisholm

Belnap és Perloff cikke első megjelenés: [5], javított változat: [6]

történeti elemzés: Perloff [37]

4.2.2 program-elmélet

4.2.3 Davidson

Action sentence inkább event sentence viszont nagyon jó javaslát de nem mondja meg, mitől cselekvés a cselekvés

a végén csak mond valamit Davidson: a cselekvésben intencionalitás van [13] 94.o.

'it was intentional of x that p' x a person, p action sentence (uo. 95.o.)

Chapter 5

Harcon alapuló társadalmi kapcsolat

5.1 Érdek

A harc logikailag vagy biológiailag (?) megelőzi a kooperációt ezért a hatalmat előbb kell tárgyalni

5.2 Hatalom

olyan harci helyzetek, amelyben kényszeralkalmazás történik, történhet.

WALTER BENJAMIN: Az erőszak kritikájáról (ford. Bence György). in: UŐ: Angelus Novus. Budapest: Magyar Helikon, 1980, 25-56.

Chapter 6

Békés érdekvezérelt társadalmi kapcsolat

Olyan társadalmi kapcsolat, amelyben nincs kényszeralkalmazás, csak érdekkövetés. Ennyiben tehát békés harcról is lehet szó, de itt megjelenhet már a kooperáció jelensége is.

van viszont interdependencia

6.1 Strukturális kényszerek: játékelmélet

játékelmélet társadalmi helyzet, interakció, interdependencia szituáció

Kényszementes társadalmi kapcsolatok

Az érdek alapú társadalmi kapcsolatok

stratégia versengés

6.2 Alapjátékok

6.3 Alapjátékok kiterjesztése

6.4 Ismételt játékok: reciprocitáselméletek

direkt reciprocitás

indirekt reciprocitás

reputáció

értékelésparadoxon

6.5 Koordinációs problémák, közös tudás

lewisi értelemben vett konvenció

közös tudás

6.6 Kollektív cselekvés, kollektív döntés

Társadalmi választások elmélete

6.7 Koalícióelmélet

Simmel

Somlai Péter

Chapter 7

Társadalmi pozíció

7.1 Imperszonális deontika

A deontikus logika – a modális logika részeként – a deontikus modalitásokkal, a kötelezések és megengedések logikájával foglalkozik.

cselekvésekkel és nem állapotokkal Ez nem mond ellent annak a ténynek, hogy a cselekvések differencia specifikáját megragadni akaró elméletek gyakran az állapotok és az állapotváltozások (az átmenetek, tranzíciók) fogalmain keresztül jutnak el a magához a cselekvés fogalmához.

Anderson

Alf Ross

A társadalmi cselekvés

7.2 Pozíciók: jogosultságok és kötelezettségek

Michael McKinsey a kötelezettség szintjei [36]

Rudolf von Jhering [46]

a jog és kötelezettség összakapcsolódása Jhering kapcsán: [24]

“Jobban kell emlékeznünk a jó tettekre, mint a rosszakra; a kapott javakra jobban, mint az adottakra.[...] Tűrjük el a velünk szemben elkövetett jogtalanságot.” [2] 1374b. 73.

“Ezen altruista mozzanatban az igazságosság olyan erényként való felfogása található meg, amely feltételezi azt, hogy az igazságosságot mindig állandó és kitartó akarattal gyakorolni és persze keresni kell. Jhering azonban explicit módon szakít ezzel a felfogással, s azt mondja: első szabály az, hogy ?Ne tórd el a jogtalanságot!? és csak a második az, hogy ?Ne kövesd el azt!?” [24]

korrelativitás: Hohfeld komplementaritás: Sir Ross, Gouldner, Parsons inverz/konverz: Kanger

7.2.1 Hohfeld

Wesley Newcomb Hohfeld [28]

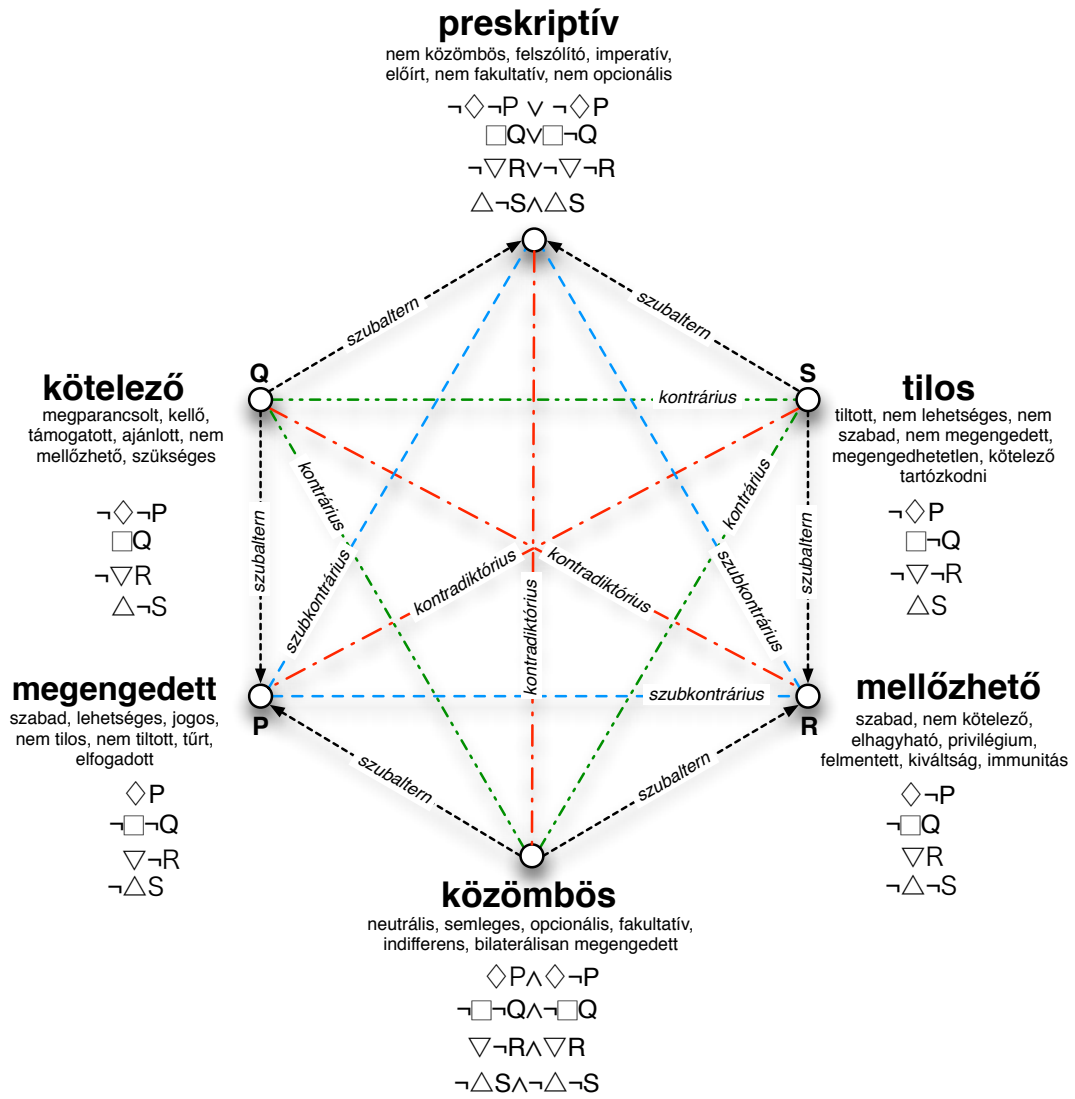

Figure 7.1: deontikus logikai hatszög

7.2.2 Kanger-Lindahl

Stig Kanger

Kanger [30, 31, 29]

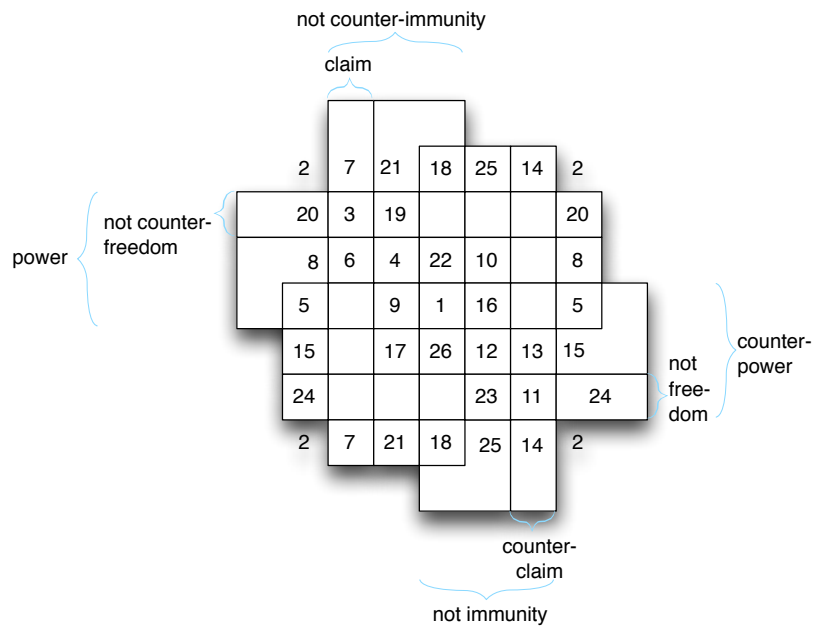

Figure 7.2: Kanger 26 típusa

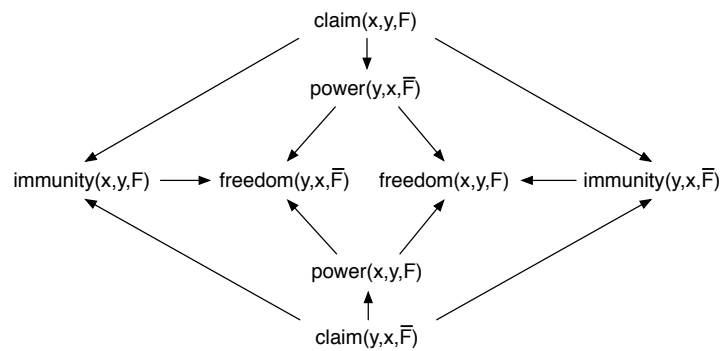

Figure 7.3: logikai összefüggések típusok között

Lindahl

Lars Lindahl [34]

F. B. Fitch [18, 19]

Brian F. Chellas [9, 10]

Seegerberg

Perloff

7.2.3 post Kanger-Lindahl

Pörn

Krogh és Herrestad

Makinson

Sergot

Jones

Hansson

Vranas

Sartor

7.3 Szabadság

Deutsch és mások szabadságfelfogása

7.4 Társadalmi szerep

szerep, komplementaritás Parsons sir Ross Gouldner reciprocitás

Chapter 8

Norma

Arisztotelész: phronészisz

A sztoikus filozófiában a phronészisz, mint erény azoknak a dolgoknak a tudása, amelyeket meg kell tennünk ill., amelyeket nem szabad megtennünk.

Canguilhem, Georges (2004): A normális és a kóros (Gervain Judit fordítása). Budapest, Gondolat

8.1 Legitimitás

Garai Zsolt, értékek, normák [25]

A társadalmi kapcsolatok és a norma

Max Weber [51]

8.2 Játékelméleti magyarázat a normák keletkezésére

norma emergencia

Dawid Lewis konvenció [33]

Bicchieri

Skyrms

Pete Krisztián a konvenciókról, közös tudásról, intencióról [38]

8.3 Normatipologizálás

8.3.1 Jog vs. konvenció vs. erkölcs

XX. század első harmadában már olyan elmélettel is találkozhatunk, mely szerint az állam és a jog azonos (Kelsen), vagy éppen olyannal, ami szerint az állam megelőzi a jogot (Schmitt).

Jog

A polgári jog tartalmazza a legfontosabb alapelveket: jóhiszeműség és tisztesség elve, joggal való visszaélés tilalma, együttműködés elve.

A jog jelenti:

- a jogszabályokat, a tárgyi jogot (ius est norma agendi)
- a jogosultságot, az alanyi jogot: bizonyos személynek cselekvési lehetősége van a tárgyi jog adta keretek között (ius est facultas agendi)

bűncselekmény három fogalmi eleme:

- tényállásszerűség/büntetendőség: bűncselekmény az a cselekmény, melyre a törvény büntetés kiszabását rendeli (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege). A büntetendőség arra ad választ, hogy a cselekmény kimerítette-e egy törvényi tényállás kereteit
- társadalomra veszélyesség/jogellenesség: a törvényi tényállásba ütköző cselekmény jogellenes, nincs olyan jogellenességet kizáró ok, mely a cselekményt jogszerűvé tenné.
- bűnösség: az elkövetőt szándékosság vagy gondatlanság jellemezte-e

angolszász jogrendszerekben a bűncselekménynek két fő fogalmi eleme van: mens rea/bűnös tudat actus reus/bűnös tett

in personam jog: meghatározott személlyel vagy személyekkel szembeni, relatív védelmet élvező jog, kötelmi jog

in rem, dologi jog: a személyek számára abszolút jogi uralmat biztosít a dologi javak felett

“A dologi jog Grosschmid Béni szavaival élve: "sűrített negatív kötelem" ? a dolog tulajdonosával szemben mindenki túrni köteles, a dologi jog abszolút hatályú, mindenkivel szemben fennálló jog, mely a fennálló helyzet változatlanóságát (statika) biztosítja a jogosult javára.”

“Nem a közvetlen ‘erőszak’, hanem a jogi kényszer a pozitív jog szükséges eleme, azonban a jogi előírások kötelező erejét a jogi érvényesség, s nem pedig az erőszak alapozza meg.” [22]

8.3.2 Elsőrendű vs. magasabbrendű norma

8.3.3 Deontikus modalitás szerint

8.3.4 Norma a tartalom/játékosztályok szerint

Ulmann-Margalit [44]

8.3.5 Autonóm vs. heteronóm norma

8.3.6 Feltételes vs. feltétel nélküli norma

kazuisztikus vs. apodiktikus

8.4 Rítus, narratíva

narratív megközelítés

[42]

Chapter 9

Normavezérelt társadalmi kapcsolat

9.1 Uralom

9.2 Hatalom és uralom viszonya

9.3 Szervezet

Bibliography

- [1] Hajnal Andr eka – M. D. Ryan – P.-Y. Schobbens: Operators and laws for combining preference relations. *Journal of Logic and Computation*, 12.  vf. (2002) 1. sz., 13–53. p.
- [2] Arisztotel sz: *R torika*. Budapest, 1982, Gondolat.
- [3] Balk nyi P ter: A cselekv sek racionalit s nak k rd s r l. *Vil gosság*, 2003. 3-4. sz., 171–181. p.
- [4] Nuel Belnap: Backwards and forwards in the modal logic of agency. *Philosophy and Phenomenological Research*, 51.  vf. (1991) 4. sz., 777–807. p.
- [5] Nuel Belnap – Michael Perloff: Seeing to it that: A canonical form for agentives. *Theoria*, 54.  vf. (1988) 3. sz., 175–199. p.
- [6] Nuel Belnap – Michael Perloff: Seeing to it that: A canonical form for agentives. In Jr. Henry E. Kyburg – Ronald P. Loui – Greg N. Carlson (szerk.): *Knowledge Representation and Defeasible Reasoning*. 1990, Kluwer Academic Publishers, 167–190. p.
- [7] Martin Mose Bentzen: *Stit, Iit, and Deontic Logic for Action Types*. PhD  rtekez s (Section for Philosophy and Science Studies Roskilde University). 2009.
- [8] Bertalan L szl : El ad sok Max Weberr l: Max Weber cselekv selm lete  s cselekv stipol gi ja. *Szociol giai Szemle*, 2001. 3. sz., 113–136. p.
URL <http://www.szociologia.hu/dynamic/0103bertalan.htm>.
- [9] Brian F. Chellas: Imperatives. *Theoria*, 37.  vf. (1971) 2. sz., 114–129. p.
- [10] Brian Farrell Chellas: *The logical form of imperatives*. 1968, Dept. of Philosophy, Stanford University.
- [11] Roderick M. Chisholm: The structure of intention. *The Journal of Philosophy*, 67.  vf. (1970) 19. sz., 633–647. p. Sixty-Seventh Annual Meeting of the American Philosophical Association Eastern Division.
- [12] Arthur Danto: Freedom and forbearance. In K. Lehrer (szerk.): *Freedom and Determinism*. 1966, Random House, 45–63. p.
- [13] Donald Davidson: The logical form of action sentences. In Nicholas Rescher (szerk.): *The Logic of Decision and Action*. 1966, University of Pittsburgh, 81–95. p.

- [14] Wayne A. Davis: A causal theory of intending. *American Philosophical Quarterly*, 21. évf. (1984) 1. sz., 43–54. p.
- [15] Wayne A. Davis: The two senses of desire. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 45. évf. (1984) 2. sz., 181–195. p.
- [16] Howard L. Dazeley – Wolfgang L. Gombocz: Interpreting anselm as logician a. *Synthese*, 40. évf. (1979) 1. sz., 71–96. p.
- [17] Jacques Derrida: Mit jelent a “tanítani” szó? *Iskolakultúra*, 2007. 3. sz., 3–16. p.
- [18] Frederic B. Fitch: A logical analysis of some value concepts. *The Journal of Symbolic Logic*, 28. évf. (1963) 2. sz., 135–142. p.
- [19] Frederic B. Fitch: A revision of hohfeld’s theory of legal concepts. *Logique et Analyse*, 1967., 269–276. p.
- [20] Gábor Forrai: Dennett intencionális hozzáállása. *Replika*, 1999. 36. sz., 59–70. p. URL <http://www.scribd.com/doc/74387228/Dennett+intencionalis+hozzaallasa>.
- [21] Harry G. Frankfurt: The problem of action. *American Philosophical Quarterly*, 15. évf. (1978) 2. sz., 157–162. p.
- [22] Frivaldszky János: *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*. 2007, Szent István Társulat.
- [23] Frivaldszky János: Politikai barátság és jogi viszony. *Iustum Aequum Salutare*, V. évf. (2009) 4. sz., 5–52. p.
- [24] Frivaldszky János – Karácsony András: Jog, jogosultság, erőszak – jogfilozófiai kérdésfeltevések jhering tanai nyomán. *Jogelméleti Szemle*, 2010. június. 2. sz. URL <http://jesz.ajk.elte.hu/frivaldszky42.html>.
- [25] Garai Zsolt: Partikularista érvek az értékek realizmusa mellett. *Világosság*, 2003. 5-6. sz., 123–134. p.
- [26] W. D. Hamilton: Selfish and spiteful behaviour in an evolutionary model. *Nature*, 288. évf. (1970. 12) 5277. sz., 1218–1220. p.
- [27] Garret Hardin: Discriminating Altruism. *Zygon*, 17. évf. (1982) 2. sz., 163–186. p.
- [28] Wesley Newcomb Hohfeld: Alapvető jogi fogalmak a bírói érvelésben. In Miklós Szabó – Csaba Varga (szerk.): *Jog és nyelv*. 2000, kiadó nélkül, 59–96. p.
- [29] Stig Kanger: New foundations for ethical theory. In R. Hilpinen (szerk.): *Deontic Logic: Introductory and Systematic Readings*. 1971, Reidel, 36–58. p.
- [30] Stig Kanger: Law and logic. *Theoria*, 38. évf. (1972), 105–132. p.
- [31] Stig Kanger – Helle Kanger: Rights and parliamentarism. *Theoria*, 32. évf. (1966), 85–115. p.

- [32] L. Aczél Petra: Erős szavak. a bizonyítás mint a szöveg tulajdonsága. *Világosság*, 2003. 11-12. sz., 171–178. p.
- [33] David K. Lewis: *Convention. A Philosophical Study*. Cambridge (MA), 1969, Harvard University Press.
- [34] Lars Lindahl: *Position and Change*. 1977, Springer.
- [35] Frank W. Marlowe–J. Colette Berbesque–Clark Barrett–Alexander Bolyanatz–Michael Gurven–David Tracer: The ‘spiteful’ origins of human cooperation. *Proc. R. Soc. B*, 278. évf. (2011), 2159–2164. p.
- [36] Michael McKinsey: Levels of obligation. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 35. évf. (1979) 4. sz., 385–395. p.
- [37] Michael Perloff: Stit and the language of agency. *Synthese*, 86. évf. (1991) 3. sz., 379–408. p.
- [38] Pete Krisztián: A társadalmi konvenciók természetéről. *Infotárs*, 2008., 73–99. p.
- [39] Ruzsa Imre: *Bevezetés a modern logikába*. 2000, Osiris Kiadó.
- [40] Krister Segerberg: Getting started: Beginnings in the logic of action. *Studia Logica: An International Journal for Symbolic Logic*, 51. évf. (1992) 3/4. sz., 347–378. p.
- [41] Seregi Tamás: Paul ricoeur cselekvésontológiája. *Világosság*, 2007. 1. sz., 43–64. p.
- [42] Tengelyi László: Tapasztalat, cselekvés és elbeszélte történet. *Világosság*, 2009. tavasz. sz., 87–99. p.
- [43] Sara L. Uckelman: Anselm’s logic of agency, 2012. February.
- [44] Edna Ullmann-Margalit: *The Emergence of Norms*. Oxford, 1977, Clarendon Press.
- [45] Bruce Vermazen: Negative acts. In Bruce Vermazen–Merril B. Hintikka (szerk.): *Essays on Davidson. Actions and Events*. 1985, Oxford University Press, 93–104. p.
- [46] Rudolf von Jhering: Küzdelem a jogért. In Csaba Varga (szerk.): *Jog és jogfilozófia*. 2001, Szent István Társulat, 1–25. p.
- [47] Georg Henrik von Wright: *Norm and Action*. London, 1963, Routledge and Kegan Paul.
- [48] Douglas N. Walton: Logical form and agency. *Philosophical Studies*, 29. évf. (1976), 75–89. p.
- [49] Douglas N. Walton: St. anselm and the logical syntax of agency. *Franciscan Studies*, 36. évf. (1976), 298–312. p.
- [50] Douglas N. Walton: On the logical form of some commomplace action expression. *Grazer Philosophische Studien*, 10. évf. (1980), 141–148. p.

- [51] Max Weber: *Gazdaság és társadalom I. A megértő szociológia alapvonalai*. 1987, KJK.
- [52] S.A. West–A. Gardner: Altruism, spite and greenbeards. *Science*, 327. évf. (2010), 1341–1344. p.